

Dr hab. Joanna Sosnowska
Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej mgr Iwony Agnieszki Jabłońskiej na temat:
„Integralny rozwój i wychowanie małego dziecka jako zadanie rodziców
w katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce XX wieku”,
Lublin 2019, ss. 335
napisanej pod kierunkiem s. dr hab. prof. KUL Marii Opiela
Promotor pomocniczy: dr Katarzyna Braun**

Przedmiotem badań podjętych przez Panią mgr Iwonę Agnieszkę Jabłońską stało się zagadnienie integralnego rozwoju i wychowania małego dziecka¹, wskazanych przez Autorkę rozprawy jako zadanie rodziców w katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce w XX wieku. Można więc mówić o dwóch procesach: wychowaniu i rozwoju (rozwoju i wychowaniu) oraz trzech podmiotach/uczestnikach tych procesów: dziecku, rodzicach i kilku – wybranych przez Doktorantkę – przedstawicielach katolickiej myśli pedagogicznej. Kluczowe dla rozprawy pojęcie „integralny rozwój i wychowanie” możemy rozpatrywać z dwóch pozycji: 1) horyzontalnej (rozwój ↔ wychowanie), gdzie pełny i integralny rozwój osoby wymaga harmonijnego i całościowego wychowania, oraz 2) wertykalnej (rozwój ↑ i wychowanie ↑), bowiem w miarę dojrzewania człowiek doskonali swoje funkcje rozwojowe w wielu sferach: fizycznej, psychicznej, duchowej, emocjonalnej, moralnej, społecznej, jak również – w toku wychowania – winno nastąpić dojrzewanie i doskonalenie (się) człowieka we wszystkich wymiarach jego życia. Warto podkreślić, że fenomen wychowania dotyczy tylko człowieka, a ten, będąc „w drodze” zmierza ku dojrzałości.

Z punktu widzenia problematyki pracy doktorskiej istotna jest kwestia rodziny: rodziców (matki i ojca) oraz ich potomstwa, ujmowana przez Autorkę dysertacji w kontekście współczesności, jak i przeszłości. To prawda, że obecnie z licznych źródeł możemy dowiedzieć się o kryzysie współczesnej rodziny, o jej rozpadzie, o tym, że wzrasta liczba rozwodów, a chaos w codziennym życiu rodzinnym czy brak czasu dla dziecka ze strony najbliższych utrudnia, a czasami uniemożliwia, prawidłowy – i jak akcentuje Doktorantka – integralny

---

¹ W sensie rozwojowym, określenie to Autorka odnosi do wczesnego dzieciństwa człowieka, czyli od urodzenia do 3. roku życia (s. 5 pracy doktorskiej).

rozwój i wychowanie potomstwa. Oprócz tego, coraz częściej w przestrzeni społecznej pojawiają się głosy podważające znaczenie rodziny i jej podstawowych funkcji. Mimo tego deklaracje osób młodych świadczą, że to właśnie rodzina zajmuje bardzo wysoką pozycję wśród ich życiowych wartości. Wiek XXI stawia przed rodzicami wyzwania i zadania, które były obce poprzednim pokoleniom. Przeobrażenia cywilizacyjne, globalizacja, komputeryzacja, dynamiczne zmiany społeczno-kulturowe i ekonomiczne na pewno zmieniły – można nawet rzec – skomplikowały warunki życia współczesnych rodzin. Tym bardziej na nowo należy odczytywać wskazania pozostawione w dorobku piśmienniczym przez pedagogów reprezentujących nurt polskiej pedagogiki katolickiej XX wieku. Niewątpliwie, adresatami ich ważnych tekstów była ówczesna społeczność, żyjąca w tamtym okresie, niejednokrotnie „obok”, ale z bogatej ponadczasowej spuścizny możemy korzystać również i my dzisiaj, poszukując – nie tylko w teorii – odniesień do wielu kwestii związanych z rozwojem i wychowaniem człowieka.

Przedstawione wątki znalazły egemplifikację w dysertacji doktorskiej Pani I. A. Jabłońskiej. Ukazanie przez Autorkę istoty i wartości integralnego rozwoju i wychowania małego dziecka w kontekście zadań rodziców w XX-wiecznej katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce zasługuje na podkreślenie. Doktorantka przygotowała ważne studium, i to nie tylko z punktu widzenia wspomnianej pedagogiki katolickiej – budowanej na podstawach filozofii i teologii chrześcijańskiej, – ale istotne również w szerszym kontekście, dla nauk o wychowaniu. Podjęta przez Doktorantkę problematyka dysertacji posiada nie tylko wymiar historyczno-pedagogiczny, ale – jak wspomniano – niesie merytoryczne wskazania dla współczesnej rodziny. Ponadto, obraną tematyką rozprawy Autorka wpisuje się w profil i specyfikę badań naukowych podejmowanych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; w wymiarze szerszym – w Instytucie Pedagogiki KUL („pedagogika otwarta i integralna”²), czy w skali nieco węższej – w Katedrze Pedagogiki Chrześcijańskiej („procesy chrześcijańskiego wychowania w środowiskach: rodziny, (...), z uwzględnieniem dorobku rodzimej myśli pedagogicznej...”), ale przede wszystkim w ramach seminarium doktoranckiego z pedagogiki przedszkolnej i opieki nad dzieckiem, gdzie tematyka badawcza koncentruje się m.in. „wokół integralnego rozwoju i edukacji dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym...”³. Wyszczególnione przesłanki powodują, że wysoko oceniam wybór przez Doktorantkę problematyki dysertacji oraz jej aktualność.

---

² Ks. M. Nowak (red.), *Instytut Pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie. Księga Jubileuszowa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2018, s. 20.

³ Tamże, s. 119 i 121.

Praca doktorska mgr I. A. Jabłońskiej składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz streszczenia w języku angielskim. Całość liczy 335 stron, w tym: „Wstęp” – stron 15; rozdział I zatytułowany „Podstawy integralnego rozwoju i wychowania dziecka w katolickiej myśli pedagogicznej” – stron 50; rozdział II „Rola i zadania rodziców w ujęciu wybranych przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej XX wieku w Polsce” – stron 55; rozdział III „Integralny rozwój i wychowanie małego dziecka w rodzinie” – stron 66; rozdział IV „Kultura pedagogiczna rodziców a integralny rozwój i wychowanie dziecka” – stron 39; rozdział V „Wskazania pedagogiczne dla współczesnych rodziców” – stron 63; „Zakończenie” – stron 8; „Bibliografia” – stron 34.

Koncepcja tak ustrukturalizowanych treści w ocenianej rozprawie jest właściwa, pięć rozdziałów dysertacji stanowi logicznie i merytorycznie zamkniętą całość, przygotowaną zgodnie ze standardami metodologicznymi obowiązującymi w badaniach pedagogicznych. Treść dysertacji odpowiada jej tematowi, sformułowanemu w tytule.

W prawidłowo zbudowanym wstępie, pełniącym również funkcję rozdziału metodologicznego, Doktorantka przedstawiła własny warsztat badawczy, uzasadniając w kontekście dotychczasowego piśmiennictwa pedagogicznego (w tym w odniesieniu do pedagogiki katolickiej) i psychologicznego potrzebę podjęcia prac badawczych w zakresie problematyki określonej tytułem rozprawy. Akcentując przede wszystkim niewystarczający stan badań nad integralnym rozwojem i wychowaniem w środowisku rodzinnym dziecka przed ukończeniem przez nie 3. roku życia, Autorka słusznie stwierdziła, że „w literaturze przedmiotu są prace poświęcone rozwojowi i wychowaniu, ale przeważają treści dotyczące rozwoju i wychowania dziecka w wieku przedszkolnym i szkolnym”, wskazując w zasadzie jedną pozycję (s. 9) dotyczącą tej tematyki (Henryk Cudak, *Funkcje rodziny w pierwszych okresach rozwojowych dziecka*, Wydawnictwo WSPTWP, Warszawa 2000). Zachęcam Autorkę do zapoznania się również z publikacją Anny Błasiak: *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie. Zagadnienia wybrane* (Akademia Ignatianum. Wydawnictwo WAM, Kraków 2012), w której możemy odnaleźć nawiązania do ujmowanego spójnie, procesu wychowania dziecka w rodzinie oraz jego rozwoju w tym środowisku. Ale należy zgodzić się z Autorką, że brakuje opracowań ujmujących w sposób holistyczny tę problematykę w odniesieniu do dzieci przed okresem tzw. przedszkolnym i gdzie punktem odniesienia byłyby zadania rodziców wobec potomstwa, akcentowane przez przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej XX wieku w Polsce. W tym znaczeniu należy podkreślić, że rozprawa mgr I. A. Jabłońskiej wypełnia lukę w obszarze tego rodzaju badań.

Innym argumentem, sugerowanym przez Doktorantkę, przemawiającym za koniecznością podjęcia badań w przedmiocie dysertacji jest kryzys współczesnej rodziny, brak kompetencji wychowawczych rodziców oraz zjawisko trudności wychowawczych występujących wśród dzieci w środowisku rodzinnym i instytucjonalnym (przedszkole, szkoła), a w efekcie – wzrastająca liczba dzieci/uczniów korzystających z różnorodnych form terapii psychologiczno-pedagogicznych. Na uzasadnienie tej tezy Autorka pracy powołuje się na wyniki własnych spostrzeżeń poczynionych podczas pracy pedagogicznej w charakterze nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej oraz na dane statystyczne z lat 2006/2007 – 2017/2018, pozyskane z kilku poradni psychologiczno-pedagogicznych: w Puławach, Lublinie, Lubartowie i Chełmie (tab. 1 pracy). Analiza tabelarycznych danych wskazuje jednak na znaczne wahania w liczbie dzieci korzystających w tym okresie z pomocy poradni i właściwie nie można jednoznacznie, i ogólnie stwierdzić, że nastąpił wzrost liczby dzieci korzystających z oferty tych placówek. Dla przykładu: Puławy, rok szkolny 2012/2013 – przyjęto 384 dzieci; 2013/2014 – 713, ale już w roku szkolnym 2015/2016 – spadek do 307, w kolejnym roku – było to 418. podopiecznych. Podobną sytuację możemy odnotować w innych wskazanych poradniach. Nie negując wyników spostrzeżeń i danych przytoczonych przez Doktorantkę, chciałabym zaznaczyć, że wzrost porad pedagogicznych i psychologicznych może wiązać się również z uruchamianymi na terenie poradni programami unijnymi adresowanymi do dzieci i ich rodziców – co nie przekreśla istoty refleksji Autorki nad kondycją współczesnej rodziny i konieczności korzystania z ofert poradni. Tak więc, aby wzmocnić argument dotyczący zwiększenia liczby porad wynikających bezpośrednio z problemów opisywanych przez Doktorantkę (s. 8–11) należałoby przeprowadzić bardziej szczegółowe badania na terenie tych instytucji.

Wątpliwości mogą budzić niektóre zdania z części wstępnej, sformułowane przez Autorkę, moim zdaniem, zbyt intuicyjnie, na przykład: „W ogólnym chaosie rodzina była i jest jedynym miejscem, gdzie człowiek może znaleźć oparcie, pomoc, miłość i stabilizację” (s. 10) – a co z rodziną dysfunkcyjną albo dotkniętą sytuacją losową? „Rodzice ulegając modzie propagowanej przez środki masowego przekazu niejednokrotnie chcą zerwać z tradycyjnym modelem życia rodzinnego. Należy im jednak przypomnieć, że dziecko nie jest ich własnością, ani nie może być przedmiotem manipulacji” (s. 11) – z czyich badań wynika ta teza? „Wiadomo, że człowiek może rozwijać się tylko w rodzinie, przy pomocy rodziców i dzięki ich miłości” (s. 19) – jak więc traktować wychowanie i rozwój dzieci w rodzinach zastępczych?

We wstępie do dysertacji mgr I. A. Jabłońska przedstawiła cele badań oraz sformułowała główny problem badawczy, doprecyzowany kilkoma pytaniami szczegółowymi, które, co

należy podkreślić, znalazły swoje rozwiązanie w treści pracy. Adekwatnie do przedmiotu badań i charakteru zgromadzonego materiału źródłowego dobrano metody badawcze (metoda hermeneutyczna i fenomenologiczna), które wyznaczyły Autorce poszczególne etapy pracy badawczej, i w konsekwencji, stały się podstawą opracowania materiału badawczego, umożliwiając, po pierwsze analizę, interpretację, rozumienie oraz syntezę przytoczonych tekstów przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej XX wieku w Polsce dotyczących wychowania i rozwoju dziecka w rodzinie, po drugie – ponowne ich odczytanie w perspektywie współczesnej rodziny oraz aktualnego dorobku z zakresu pedagogiki i psychologii.

W przygotowaniu rozprawy doktorskiej I. A. Jabłońska wykorzystwała bogatą i zróżnicowaną bazę materiałową, o czym świadczy nie tylko obszerna treść pracy, ale także pozycje bibliograficzne, których łącznie jest około 480 oraz liczne odwołania do źródeł i opracowań w postaci przypisów liczących 1311 odnośników.

Główną bazą materiałową opracowania stały się źródła drukowane w postaci publikacji zwartych i artykułów w czasopismach autorstwa przedstawicieli pedagogiki katolickiej w Polsce XX wieku: Karola Mazurkiewicza, Stanisława Podoleńskiego, Barbary Żulińskiej Józefa Wilka i Teresy Kukołowicz oraz w postaci dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego, jak: encyklika papieża Piusa XI „O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży”: *Divini illius Magistrii* z 31 grudnia 1929 r.; „Deklaracja o Wychowaniu Chrześcijańskim”: *Gravissimus educationis* Soboru Watykańskiego II z 28 października 1965 r.; posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym: *Familiaris consortio* z 22 listopada 1981 r. oraz *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 27 listopada 1983 r.

Mgr I. A. Jabłońska pozyskała również cenny materiał badawczy ze źródeł czasopiśmienniczych. Analizie poddano około 40 artykułów opublikowanych w periodykach, m.in. o następujących tytułach: „Roczniki Filozoficzne”, „Paedagogia Christiana”, „Pedagogika Katolicka”, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna”, „Studia Philosophiae Christianae”, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, „Głosy Katolickie”, „Rocznik Tomistyczny”, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, „Ateneum Kapłańskie”, „Roczniki Nauk Społecznych”, „Zeszyty Naukowe KUL”, „Wychowanie w Rodzinie”, „Problemy Rodziny”, „Nowa Szkoła”, „Wychowawca”, „Na Drogach Katechezy”, „Wychowanie na co Dzień”, „Cywilizacja”, „Niebieska Linia”.

Doktorantka skorzystała również z licznych opracowań w postaci prac zwartych i rozpraw dotyczących tytułowej problematyki, autorstwa współczesnych przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych.

Bogactwo wykorzystanej podstawy bibliograficznej oceniam bardzo wysoko i podkreślam, że warstwa materiałowa recenzowanej pracy zasługuje na uznanie. Jednak dla tak istotnego – z punktu widzenia dorobku naukowego przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej XX wieku – opracowania, należałoby w dysertacji ustrukturalizować bibliografię (s. 301–333), a więc wyodrębnić, co najmniej 1. Źródła, 2. Dokumenty Kościoła, 3. Opracowania.

Całość dysertacji, jak nadmieniono, obejmuje pięć rozdziałów, których treść została właściwie uporządkowana i przedstawiona tak, aby postawiony w pracy problem ująć wieloaspektowo, uwzględniając kontekst historyczny i współczesny.

Starannie przygotowany rozdział pierwszy, zatytułowany „Podstawy integralnego rozwoju i wychowania dziecka w katolickiej myśli pedagogicznej”, napisany w oparciu o kompetentną analizę literatury, zawiera treści wprowadzające w główny nurt rozważań, dotyczących założeń całościowego rozwoju i wychowania dziecka prezentowanego w katolickiej myśli pedagogicznej. Autorka dysertacji objaśniła w nim kluczowe dla pracy pojęcia, odnosząc je do kilku aspektów: antropologicznego, teologicznego, historyczno-kulturowego, psychologicznego i pedagogicznego. Przedstawiła główne cele wychowania chrześcijańskiego i na tym tle ukazała znaczenie prawidłowo funkcjonującego środowiska rodzinnego dla integralnego rozwoju i wychowania potomstwa.

Ze względu na oryginalność osiągnięcia naukowego Pani mgr I. A. Jabłońskiej najważniejszy jest rozdział drugi „Rola i zadania rodziców w ujęciu wybranych przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej XX wieku w Polsce”, który w oparciu o uzyskane wyniki badań źródłowych i dociekliwą analizę literatury przedmiotu przedstawia tytułowe zagadnienie dysertacji. Autorka przywołuje znaczące w pedagogice katolickiej Osobowości, które, jak sama stwierdza „łączy jeden cel – dobro dziecka i rodziny” (s. 42) oraz przedstawia formułowaną przez nich koncepcję pedagogiczną uwzględniającą problematykę rozwoju i wychowania dziecka w rodzinie, poczynwszy od najwcześniejszego okresu jego życia. Otrzymujemy obraz aktywności naukowej i publicystycznej pięciu uznanych pedagogów, żyjących w odmiennych okresach historycznych, reprezentujących różne środowiska społeczne, w tym naukowo-badawcze, i różne dyscypliny pedagogiczne. Są to: ks. prof. Karol Mazurkiewicz (1881–1942), ks. Stanisław Podoleński (1887–1945), s. dr Barbara Żulińska (1881–1962), ks. prof. Józef Wilk (1937–2003) oraz prof. Teresa Kukołowicz (1925–2014). Dzięki pracy badawczej podjętej przez Doktorantkę możemy zapoznać się z imponującym dorobkiem pisarskim każdej z wymienionych postaci, a warto podkreślić, że z bogatej spuścizny Autorka dokonała przecież wyboru źródeł pod kątem problematyki niniejszej rozprawy. Wśród tekstów poddanych

analizie hermeneutyčno-fenomenologicznej najwięcej jest autorstwa prof. T. Kukołowicz (18 tekstów), s. dr B. Żulińskiej (16) i prof. J. Wilka (10).

Treść tego rozdziału stanowi potwierdzenie dobrej orientacji Doktorantki w literaturze przedmiotu. Autorka zwróciła uwagę na kluczowe zagadnienia obecne w myśli pedagogicznej wszystkich zaprezentowanych tu pedagogów katolickich, odnoszące się przede wszystkim do dziecka, dzieciństwa, rodziców, relacji w rodzinie, miłości małżeńskiej, wychowania i rozwoju, obowiązków rodzicielskich, postaw rodziców, komplementarności ról matki i ojca, wiary w Boga. W sposób prawidłowy dokonała podsumowania własnych dociekań badawczych, których podstawą była analiza dorobku naukowego wybranych przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej. Warto zaznaczyć, że pomimo różnych okresów dziejowych, w których żyli i pracowali pedagodzy katolicy (okres zaborów, Druga Rzeczpospolita, lata II wojny światowej, okres PRL i transformacja ustrojowa po 1989 r.), prezentowali oni podobny pogląd na zagadnienie wychowania i rozwoju dziecka w rodzinie, bowiem zasadniczą podstawą ich koncepcji było Pismo Święte i nauczanie Kościoła katolickiego. W podsumowaniu tego rozdziału Doktorantka słusznie stwierdziła, że: „(...) wszyscy [pedagodzy – JS] w swoich wskazaniach wysuwali postulat, by rodzice nie byli biernymi obserwatorami, ale aktywnie uczestniczyli w rozwoju dziecka, traktowali je z szacunkiem, atencją i tego samego oczekiwali w stosunku do siebie. Wzywali do troski o to, żeby wychowanie doprowadzało do respektowania praw innych, rozwijało postawę empatii i przypominało, że istnieje w życiu cel ostateczny. Przekonywali, że przez dialog, spotkania, kultywowanie tradycji, wzajemną miłość, wiarę w Boga rodzice są niejako promotorami rozwoju osoby dziecka” (s. 124).

Problematyce rodziny oraz kwestii spójnego, całościowego rozwoju i wychowania dziecka w tym środowisku, począwszy od przyjścia potomstwa na świat, poświęcono rozdział trzeci „Integralny rozwój i wychowanie małego dziecka w rodzinie”. Autorka wyjaśnia w nim jedno z kluczowych dla pracy pojęć, jakim jest „rozwój”, ale ukazuje również specyfikę, odmienność i znaczenie ról rodzicielskich: matki i ojca w integralnym rozwoju i wychowaniu dziecka. Akcentuje ponadto, jak istotna jest więź między dzieckiem i matką, przedstawia rolę ojca w życiu dziecka oraz jakość relacji pomiędzy wszystkimi członami rodziny. Ta część pracy opiera się głównie na współczesnej literaturze psychologicznej i pedagogicznej, jednak w nieznacznym stopniu, w tym miejscu rozważań, przedstawiono wskazówki przedstawicieli pedagogiki katolickiej dotyczące wychowania i wspierania rozwoju dziecka: J. Wilk (s. 134, 135, 150, 151, 164, 179, 180, 189) oraz T. Kukołowicz (s. 130, 172, 180).

Analiza tej części pracy doktorskiej pozwala na przypuszczenie, iż większą atencją obdarza Autorka osobę ojca w rodzinie. Matce poświęcono kilka stron podrozdziału 3.2.1.

„Więź dziecka z matką” ukazując jej rolę z perspektywy, istotnego dla rozwoju i wychowania – bez wątplenia – związku uczuciowego z dzieckiem (s. 130–136). Kolejny podrozdział 3.2.2. „Ojciec w życiu dziecka” zawiera kilka elementów (s. 137–150) wyodrębnionych następująco: a) „Rola ojca w ujęciu teorii psychologicznych, b) „<Żywa> obecność i aktywność ojca w życiu dziecka”, c) „Czas wolny ojca i dziecka”, d) „Ojciec wzorem dla syna i córki”, e) „Ojciec a rozwój religijny dziecka”, f) „Skutki braku ojca”. Wprawdzie Doktorantka wyjaśnia, iż „Tradycyjne pojmowanie roli ojca i jej realizacja zaczyna zanikać. Widać piętrzące się zjawisko problemów wychowawczych wśród dzieci. Stąd istnieje konieczność ukazania ważności ojca w życiu dziecka oraz przywrócenia świadomości jego roli i autorytetu w rodzinie” (s. 150–151). Z tym poglądem należy się zgodzić, lecz biorąc pod uwagę komplementarność ról matki i ojca, na co słusznie wskazuje Autorka w kolejnym podrozdziale pracy (s. 151–156), należałoby w tym miejscu postawić pytanie, jaka jest podstawa teoretyczna tej dysproporcji.

„Kultura pedagogiczna rodziców a integralny rozwój i wychowanie dziecka” jest przedmiotem narracji w rozdziale czwartym, opartym o analizę współczesnej literatury pedagogiczno-psychologicznej i socjologicznej ukazywanej w odniesieniu do wskazań pedagogów katolickich. Autorka dysertacji zwraca uwagę na istotę kultury w życiu człowieka i jego rodziny, akcentując potrzebę posiadania, ale i tworzenia kultury pedagogicznej przez rodziców. Przywołuje kilka definicji pojęcia „kultura pedagogiczna”, sformułowanych m.in. przez Józefa Wilka, Stanisława Kawulę, Janinę Maciaszkową, Henryka Cudaka, Mariana Grochocińskiego czy Mikołaja Winiarskiego. Poziom kultury pedagogicznej w środowisku rodzinnym, jak celnie zauważa mgr I. A. Jabłońska, zależy od kilku czynników, przede wszystkim od świadomości wychowawczej rodziców, ale także od prezentowanych przez nich postaw wobec dziecka, obranego stylu wychowania, umiejętności stosowania metod i środków wychowawczych oraz – jakże istotnej – atmosfery domu rodzinnego. Ten ostatni aspekt uwypuklony został przez J. Wilka, który, jak wskazuje Autorka: „(...) uważał, że właściwa atmosfera domowa jest czymś tak nieodzownym i bezwarunkowo potrzebnym dla prawidłowego rozwoju dziecka, jak atmosfera ziemską dla życia na ziemi” (s. 217). Ważnym elementem, z punktu widzenia integralnego rozwoju i wychowaniu dziecka w rodzinie jest właściwe i adekwatne do sytuacji stosowanie metod i środków wychowawczych. Aby odniosły skutek, winny uwzględniać możliwości dziecka, oddziaływać pozytywnie i wyzwalająco, opierać się na rozmowie z dzieckiem i objaśnianiu motywów danego postępowania, przy czym – podkreśla Autorka – najważniejszy jest przykład rodziców, jako wzór postępowania (metoda modelowania), na co wskazywał już wcześniej Stanisław Podoleński: „(...) dziecko nie nauczy się dobrego postępowania, nie zdobędzie cnót, nie widząc ich u swych rodziców, nie mając

przykładu z ich strony” (s. 220). Wśród metod i środków wychowawczych stosowanych przez rodziców najpopularniejsze były/są nagrody i kary, omówione szczegółowo przez Doktorantkę. W świetle badań pedagogicznych i psychologicznych, jako wzmocnienia pozytywne (nagrody) oraz negatywne (kary, będące konsekwencją niewłaściwego postępowania) odgrywają istotną rolę w kształtowaniu charakteru dziecka. Obecnie dyskutuje się nad zasadnością stosowania kar w wychowaniu, ale należy poddać refleksji to, czy w praktyce możliwa jest rezygnacja z tego sposobu oddziaływania; czy wychowanie byłoby wówczas skuteczne? Niedopuszczalne są, dozwolone kiedyś, kary cielesne oraz inne upokarzające dziecko (m.in. szantażowanie, straszenie, krzyk, ośmieszanie, krytykowanie, lekceważenie, pozbawianie wolności)⁴. Doktorantka, cytując wybranych autorów (Stanisław Mika, Irena Jundziłł)⁵, podaje przykłady tego rodzaju kar fizycznych (s. 226) określanych mianem „kar społecznych”, ale – jako nauczyciel i pedagog – nie zajmuje w tym przypadku stanowiska, skupiając się raczej na samym mechanizmie kary, a nie na dziecku. Wątpliwości może wprowadzić sugestia Autorki pracy, iż: „Korzystając z kar rodzice powinni pamiętać również o pewnych zasadach, które warunkują ich skuteczność, a mianowicie: kara nie może poniżać, upokarzać dziecka (...)” (s. 227), lecz nie otrzymujemy określonego stanowiska Autorki co do stosowania przez rodziców do kar cielesnych.

Ostatni, piąty rozdział rozprawy „Wskazania pedagogiczne dla współczesnych rodziców” pełni, podobnie jak rozdział drugi, kluczową rolę z punktu widzenia problematyki dysertacji. Autorka przekazuje dzisiejszym rodzicom cenne postulaty mające być drogowskazem w prawidłowym pełnieniu ról rodzicielskich w perspektywie integralnego rozwoju i wychowania potomstwa. Na podkreślenie zasługuje umiejętność połączenia przez Autorkę, a właściwie skonfrontowania wielu cennych myśli, refleksji, sugestii i wskazówek uznanych pedagogów katolickich XX wieku ze współczesnym dorobkiem psychologii rozwojowej i pedagogiki. Mając na uwadze prawidłowość, iż w okresie od narodzin do ukończenia przez dziecko 3. roku życia najbliższe środowisko ogranicza się najczęściej do domu rodzinnego, i dla każdego dziecka jest w zasadzie niepowtarzalne, Doktorantka zwróciła słuszną uwagę, że jego rozwój determinowany jest nie tylko cechami osobowymi, ale także jakością relacji międzyludzkich, wartościami uznawanymi i przejawianymi w danym

⁴ M. Braun-Gałkowska, *Psychologia domowa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008, s. 241–245; *Konwencja o Prawach Dziecka*, art.19, „Dziennik Ustaw RP” z dnia 23 grudnia 1991 r.

⁵ S. Mika, *Skuteczność kar w wychowaniu*, PWN. Warszawa 1969; I. Jundziłł, *Nagrody i kary w wychowaniu*, Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1986. Warto podkreślić, że Irena Jundziłł uznała wysoką szkodliwość i nieskuteczność kar cielesnych: „Kara fizyczna poniża godność dzieci, upokarza je, widzą one wtedy swoją niemoc i bezsilność”. I. Jundziłł, *Nagrody...*, s. 103.

środowisku rodzinnym, codziennymi decyzjami życiowymi rodziców, a przede wszystkim sposobem/stylem wychowania. Wśród wskazań pedagogicznych dla rodziców – biorąc pod uwagę ich różne role życiowe (związane z płcią, małżeńskie, rodzicielskie, rodzinne, zawodowe) – Autorka wymienia przede wszystkim troskę o prawidłowy rozwój fizyczny dziecka, właściwe zabiegi pielęgnacyjne i czynności związane z opieką w pierwszym okresie życia, tworzenie optymalnego środowiska domowego do poznawania otaczającej rzeczywistości, tworzenie warunków do zabawy oraz dbałość o rozwój intelektualny, duchowy i religijny, emocjonalny, społeczny i moralny. Szczegółowe wskazania mgr I. A. Jabłońska formułuje na stronach: 268–269 oraz 281 pracy doktorskiej. Istotną sugestią Autorki jest wskazówka, aby na nowo „odeczytać” i wprowadzić do praktyki wychowawczej propozycje formułowane przez przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej, przede wszystkim docenić wartość i znaczenie wychowania domowego, zwłaszcza w początkowym, najbardziej istotnym, etapie rozwoju człowieka.

Rozprawę doktorską mgr I. A. Jabłońskiej zamyka „Zakończenie”, w którym Autorka zawarła podsumowanie kilkuletnich badań nad zagadnieniem integralnego rozwoju i wychowania małego dziecka, w kontekście zadania rodziców, w katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce XX wieku oraz – odwołując się do trzech celów badawczych: teoretycznego, poznawczego i praktycznego – przedstawiła wnioski wynikające z badań. Z perspektywy rodziców i dzieci cenne są zwłaszcza wskazówki praktyczne ujęte w kilku punktach, przydatne, z uwagi na uznawaną przez Autorkę wartość integralnego rozwoju i wychowania ich potomstwa. Doktorantka ma nadzieję, jak pisze, że: „Analiza dorobku katolickiej myśli pedagogicznej może pomóc odnaleźć efektywne drogi rozwiązywania aktualnych problemów nurtujących wszystkich, którzy wyrażają troskę nie tylko o prawidłowy rozwój i wychowanie małego dziecka, ale też następnych pokoleń oraz wydobyć z tradycji sprawdzone sposoby przydatne w dzisiejszych czasach” (s. 299). Przy czym – jak możemy przeczytać na końcowych stronach dysertacji – nie wyczerpuje ona tematu i może być impulsem do badań empirycznych mających na celu weryfikację zależności pomiędzy znajomością zadań rodzicielskich i prezentowanych przez nich postaw z poziomem rozwoju dziecka bądź występującymi problemami wychowawczymi.

Oceniając dysertację doktorską Pani mgr I. A. Jabłońskiej warto jeszcze zwrócić uwagę na stronę edytorską opracowania – rozprawa napisana jest prawidłową polszczyzną i stylem naukowym. Na uznanie zasługują krótkie wprowadzenia do wszystkich rozdziałów oraz podsumowania poszczególnych podrozdziałów. Wysoko, jak wspomniałam, oceniam liczbę odsyłaczy.

Podsumowując stwierdzam, że Pani mgr I. A. Jabłońska podjęła słabo rozpoznany problem badań, dotyczący kwestii integralnego rozwoju i wychowania małego dziecka, w kontekście zadania rodziców, w katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce w XX wieku. Szeroko go opracowała na podstawie analizy dostępnych źródeł drukowanych oraz bogatej literatury przedmiotu. Autorka połączyła, co nie było zadaniem prostym, i skonfrontowała twórczość znanych i uznanych polskich pedagogów katolickich XX wieku ze współczesnymi tendencjami w wychowaniu i wspieraniu rozwoju dziecka oraz z dorobkiem naukowym pedagogów i psychologów. Wykazała się bardzo dobrą znajomością badanej problematyki, a Jej rozprawa, ze względu na oryginalność podjętego tematu badań oraz brak całościowego opracowania z tego zakresu, wypełnia lukę w dotychczasowych badaniach społecznych.

W tym znaczeniu rozprawa doktorska jest oryginalna i spełnia kryteria stawiane tego typu pracom awansowym w art. 13. ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dn. 14 marca 2003 r. (z późn. zm.) oraz w ustawie z dn. 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę – prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1669). Z pełnym przekonaniem wnioskuję, aby mgr Iwonę Agnieszkę Jabłońską dopuścić do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Łódź, dnia 22 maja 2019 r.

Joanna Sosnowska